

УДК 37.015.31: 17.022.1-053.5

**МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ
ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА: ВПЛИВ, ДІЯ, РЕЗУЛЬТАТ**

Л.В. Лохвицька

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*

У статті розкрито сутність інформаційної безпеки у моральному вихованні дітей дошкільного віку. Визначено вплив інформаційних засобів на моральну сферу особистості дошкільника. Охарактеризовано дію та результат різної інформації на формування основ суспільної моралі та поведінки дитини.

Ключові слова: суспільна мораль, дошкільник, моральне виховання, моральний саморозвиток, безпека, інформація, якості особистості, поведінка дитини.

**ЛОХВИЦКАЯ Л. В. НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ
ДОШКОЛЬНИКОВ И ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: ВЛИЯНИЕ,
ДЕЙСТВИЕ, РЕЗУЛЬТАТ**

В статье раскрыта сущность информационной безопасности в нравственном воспитании детей дошкольного возраста. Определено влияние информационных средств на нравственную сферу личности дошкольника. Охарактеризованы действие и результат различной информации на формирование основ общественной морали и поведения ребенка.

Ключевые слова: общественная мораль, дошкольник, нравственное воспитание, моральное саморазвитие, безопасность, информация, качества личности, поведение ребенка.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства все більше актуалізується потреба удосконалення морального виховання молодого покоління. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки зазначено: «Особливе занепокоєння викликає стан моральності зростаючої особистості, а також те, що підростаюче покоління

дорослішає у ціннісно не визначеному суспільстві. Стара суспільна система з її цінностями зруйнована, нова перебуває в процесі становлення. Дотепер не сформульовано національну ідею, принципи та зміст моралі, які б сприяли консолідації українського народу в процесі розбудови громадянського суспільства і правової держави» [6, с. 3]. Поліпшувати процес морального виховання необхідно на початкових етапах становлення особистості, тобто з дошкільного віку. Відповідно, у Державній цільовій соціальній програмі розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року одним із основних завдань визначено: «забезпечення особистісного зростання кожної дитини з урахуванням її задатків, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних особливостей» [3, с. 2]. Враховуючи особливості вказаного вікового періоду, важливим завданням постає реалізація положень Закону України «Про дошкільну освіту» щодо «формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду» [8, с. 5]. Отже, розвиток особистості на етапі дошкільного дитинства потребує морального удосконалення, що передбачає стимулювання прийняття нею відповідних норм суспільної моралі, що мають стати її внутрішніми орієнтирами у виборі рішень та діяльності, а також спрямування поведінки.

На розвиток і становлення моральної сфери зростаючої особистості впливають різні чинники. Реальністю сьогоденного життя є постійна взаємодія людини, починаючи з раннього віку, із засобами масової інформації, що почасти здійснюють і негативну дію на формування дитини. Серед домінуючих – телебачення та комп'ютерна інтернет-мережа, що, змінюючи різні види і способи інформаційного тиску, впливають на розвиток абсолютної більшості дітей. Відтак, цілком очевидними є застереження, викладені в «Рішеннях Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі» [9], сутність яких полягає в тому, що інформаційна безпека є зовсім не випадковим чинником психічного та особистісного розвитку дитини, а одним із постійних значущих впливів на різні аспекти внутрішнього світу зокрема, і на

становлення зростаючої особистості загалом, що має найбільший відбиток на її моральному розвитку. Таким чином, окреслюється соціальна потреба і запити практики щодо необхідності врегулювання балансу між використанням інформаційних ресурсів та здійсненням завдань морального виховання дітей дошкільного віку, що має пряму залежність у формуванні їх як особистостей.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення науково-джерельної бази досліджуваного питання дає підстави для таких узагальнень: на сучасному етапі розвитку педагогічної і вікової (дитячої) психології та дошкільної педагогіки питання морального розвитку і морального виховання дітей дошкільного віку в різних аспектах були в центрі уваги І. Беха, О. Кононко, Р. Павелківа, М. Савчина та ін., які розкривають психологічні механізми і педагогічний вплив на формування у дітей різного віку моральної свідомості, моральних якостей, моральної поведінки, що оцінюється як особливий мотив людських вчинків, моральних норм тощо [2; 4; 7; 10].

Зокрема, на думку І. Беха, «мораль дитині спадково не передається, вона виховується», і емоційно-моральне вдосконалення дитини залежить від вміння вихователя проникнути у внутрішній світ дитини через співпереживання [2, с. 31]. Науковець зазначає, що вищі регулюючі системи, до яких вони належать, формуються та розвиваються у процесі соціалізації особистості, що передбачає засвоєння та перетворення індивідом соціально-культурного досвіду. Моральна свідомість відображає ступінь асиміляції особистістю суспільної моралі. Розвиток моральної свідомості особистості розглядається як процес усвідомлення, засвоєння, прийняття людиною моральних ідеалів, цінностей, норм та правил, з метою подальшого перетворення їх у дієвий регулятор поведінки [там само, с. 606–610].

Особливу увагу під час аналізу процесу морального розвитку психологи зосереджують на з'ясуванні моделі позиції «Я-у-Світі» як особистісного інтегралу, що вміщує сукупність базових особистісних характеристик, систему ціннісних ставлень дошкільника до світу та самого себе (О. Кононко) [4, с. 3].

Дослідницею охарактеризовано процес розгортання дитиною дошкільного віку особистісного буття у контексті предметно-практичної, комунікативної та пізнавальної діяльності; обґрунтовано сенситивність дошкільного дитинства як необхідної умови виникнення елементарних форм усвідомлення часо-просторової реальності життя. У рамках запропонованого підходу О. Кононко розроблено особистісно орієнтовану систему виховання, спрямовану на розвиток реалістичного образу «Я» як передумови життєвої компетентності та совісті, як внутрішнього регулятора моральної активності [там само].

Результати досліджень Р. Павелківа переконливо доводять на необхідності формування у сучасних дітей дошкільного віку моральних якостей, таких як: чесність, правдивість, щедрість, безкорисливість [7]. Це сприятиме комплексному підходу до реалізації завдань морального виховання і забезпечить розвиток моральної свідомості та самосвідомості в дитячому віці.

Дослідники М. Савчин, Л. Василенко зазначають, що на формування особистості дошкільника впливають основні види діяльності, які він виконує, розвиток мовлення та пізнавальної сфери, але найважливіше значення у цьому процесі мають розвиток самосвідомості (а це пласт морального виховання – Л. Л.) й самооцінки, спонукальної сфери, динамічної і змістової сторін емоцій та почуттів. «Наприкінці дошкільного віку оцінні судження про навколишнє, про себе поступово стають усе повнішими і розгорнутішими. У самооцінці дошкільняти вже знаходять відображення почуття гордості та сорому, виникає активне ставлення до власних емоцій. Дитина починає орієнтуватися не лише на безпосередні стосунки з дорослими, наявну ситуацію, але й на певні свідомо прийняті завдання, норми, правила» [10, с. 158–159].

Таким чином, проаналізовані дослідження засвідчують на важливості морального виховання в період дошкільного дитинства. У них розкриті головні аспекти здійснення зазначеного процесу, що визначає становлення дитини як особистості.

Мета статті. Розкрити сутність інформаційної безпеки у реалізації завдань морального виховання з дітьми дошкільного віку; визначити вплив інформаційних засобів на моральну сферу особистості дошкільника; охарактеризувати дію та результат (як наслідок впливу) різної інформації на формування основ суспільної моралі та поведінки в період дошкільного дитинства.

Виклад основного матеріалу. Базовий компонент дошкільної освіти (редакція 2012 р.) як державний стандарт дошкільної освіти в Україні окреслює результати освітньої роботи на момент вступу дитини до школи, з-поміж яких в освітній лінії «Особистість дитини» в змісті підрозділів «Самоставлення» і «Самосвідомість» визначено: «...орієнтується в основних емоціях і почуттях; диференціює добро і зло; встановлює причинно-наслідкові зв'язки між подіями життя...; адекватно реагує на різні життєві ситуації, ...співвідносить характер емоційної поведінки з її наслідками для інших. ...Орієнтується у своїх чеснотах та вадах, виявляє самоповагу, елементарну гідність. Прагне утвердитися у своїх моральних якостях, виявляє впевненість у своїх можливостях...» [1, с. 11–12]. Тобто, моральне виховання передбачає становлення у дитини системи домінуючих мотивів, що відповідають моральним нормам і визначають її стосунки з оточуючими людьми.

Важливим аспектом розвитку мотивів поведінки у дошкільному віці є підвищення рівня їх усвідомленості: дитина починає розуміти, чим зумовлені її вчинки, як пов'язані вони з наслідками поведінки. Це стає можливим завдяки розвитку в дошкільника самосвідомості – розуміння того, ким він є, якими якостями наділений, як ставляться до нього інші і чим зумовлене це ставлення. Самосвідомість виявляє себе через самооцінку – вміння оцінювати свої досягнення і невдачі, якості і можливості. Розвиток самосвідомості (в період дошкільного дитинства) не означає, що дитина вже не потребує виховних впливів дорослого, оскільки це має безпосередній відбиток на становленні її як особистості.

За дослідженнями науковців-психологів (І. Бех) дитина цього віку (старший дошкільник) здатна усвідомлювати моральну суть своєї поведінки. Виникають внутрішні моральні інстанції, коли дитина прагне до поведінки згідно з моральними нормами не тому, що цього вимагають дорослі (батьки, вихователі), а тому, що це приємно для навколишніх і для себе. Відповідно, поведінкова (регуляційна) складова моральної свідомості передбачає володіння такими здатностями: 1) реалізацію особистістю моральних норм, ідеалів, принципів, звичок у поведінці, спілкуванні та діяльності; 2) моральний самоконтроль поведінки; 3) особистісне реагування на моральні аспекти поведінки іншого (підтримка, співпереживання, критика, осуд). «Головне при цьому – формувати суспільно значущі моральні якості дитини», – зазначає І. Бех, – а завданням є «навчати морально оцінювати світ, тобто конструктивно, відповідно до загальнолюдських цінностей і сучасної моралі, поводитися в соціумі й наодинці зі своєю совістю» [2, с. 613].

Теоретичне підґрунтя питання, що досліджується, складають і наукові погляди (М. Савчин, Л. Василенко) в яких вказується, що у дошкільному віці, особливо у другій його половині, проявляється здатність до емпатії. Дітям властива гуманістична (емпатійні переживання, в яких вони емоційно відгукуються на неблагополуччя чи благополуччя іншого у формі радості за іншого, співчуття, співстраждання, жалю) і егоцентрична (переживання страждання, страху, радості у відповідь на сум іншого, а також – суму у відповідь на радість іншого) емпатії. Попри певні типові особливості емоційної сфери дошкільників (яскравість і безпосередність переживань, переважання почуттєвості над іншими сторонами життя), у кожної дитини вона індивідуальна [10, с. 161].

Актуальним для піднятої проблеми є сприймання дошкільником інформації, яку він отримує, в тому числі через телебачення та Інтернет-мережу. Це, відповідно, викликає в нього певні емоції і почуття, що мають безпосередній вплив на розвиток моральної сфери і формування моральних

якостей особистості. «Розвиток емоційної сфери дитини відбувається у напрямі ускладнення змісту емоцій, формування емоційної забарвленості (фону) життя, експресивності переживань. Дошкільники активно засвоюють мову почуттів, здатні словами пояснити свій емоційний стан, вчать регулювати його. Емоційне неблагополуччя дитини, проявляючись у сфері її стосунків з іншими людьми й у світі власних переживань, зумовлює такі види порушень:

1) неврівноваженість, швидку збудливість, що проявляються в голосному плачі, вибухах гніву, глибокій ображеності тощо;

2) «легку загальмованість», уникання спілкування;

3) агресивність у взаємодії з ровесниками;

4) тривожність, що проявляється у переживанні різноманітних страхів.

... Основою цих проявів є узагальнення переживань. Це означає, що у дитини сформувалося нове внутрішнє життя – життя переживань, яке прямо і безпосередньо не накладається на її зовнішнє життя. Але внутрішнє життя не нейтральне до зовнішнього, воно на нього впливає. Надалі спрямування поведінки здійснюватиметься саме у внутрішньому житті» [10, с. 161–162].

Інформаційні засоби (відеоролики, мультиплікаційні фільми, телепередачі, Інтернет-ігри тощо), що побутують в сьогоденні, мають значний вплив на процес морального виховання дітей дошкільного віку. По-перше, вони, як правило, відзначаються яскравістю, видовищем, образністю, простотою, ненав'язливістю, що охоче сприймається дітьми. Зміст переглянутого і почутого формує у дошкільників первинні уявлення про добро і зло (у випадках, коли це версії теле- чи відеоказок класичного характеру), еталони поведінки (копіюється поведінка героїв, що може бути як позитивним, так і негативним). Порівнюючи себе з улюбленими персонажами, діти дошкільного віку можуть навчитися як позитивно сприймати себе, справлятися зі своїми страхами і труднощами, шанобливо ставитися до інших, так і відпрацьовують небажані прояви дій, що має негативне забарвлення на формуванні їх особистісного портрету. Тобто, багато з того, що подається в

засобах масової інформації та отримують діти з Інтернет-мережі за своїм змістом несе згубний вплив на стан моральної вихованості дошкільника, формуючи в нього схильність до агресії, зухвальства, скривдження, обману тощо. Тобто, діти полюбляють сидіти перед екраном телевізора чи комп'ютера, але не все те, демонструється і дозволяється дорослими (батьками) є психологічно корисним і педагогічно доцільним. Відтак, неприпустимо допускати безконтрольного перегляду дітьми різноманітного виду анімаційної продукції.

За результатами проведених досліджень було встановлено, що вплив телебачення на розвиток моральної свідомості дитини орієнтується на механізми підкріплення, моделювання, розгальмовування і класичного зумовлювання. Ці механізми переважно впливають на розвиток ціннісної сфери особистості. Зокрема, підкріплення може бути як позитивним, так і негативним. Суть позитивного підкріплення полягає в заохоченні до бажаної поведінки. Дія і результат полягають у тому, що у відповідь на потрібну поведінкову реакцію дитина отримує приємний стимул, який підвищує вірогідність того, що така поведінка повториться знову. У випадку негативного підкріплення все стається навпаки. Для періоду дошкільного віку характерним є незнання критеріїв аналізу й оцінки поведінки, тому вони наслідують (копіюють) усе те, що викликає в них захоплення.

Тобто, отримуючи позитивні чи негативні приклади поведінки через засоби інформації, дошкільник буде повторювати їх у реальному житті. Вагомим є і те, щоб ця поведінка була також схвалена, або ж, навпаки, засуджена зі сторони значущих для нього людей. При цьому важливим моментом є не лише отримати схвалення за «демонстрацію хорошої поведінки», а вести себе так, як «необхідно для дотримання норм поведінки, самих правил у поводженні і стосунках з іншими» [5, с. 66], оскільки це формуватиме особистий життєвий досвід дитини.

З метою фільтрації потоку інформації, яку отримують діти, в тому числі й дошкільного віку Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі були розроблені рекомендації, в яких зазначається на необхідності «створення умов для отримання дітьми з веб-ресурсів такої інформації, яка відповідала б рівню їх психічного, інтелектуального, морального та фізичного розвитку, сприяла б як цьому розвитку, так і їх належному вихованню» [9]. Зазначається на необхідності, що «При створенні та функціонуванні веб-ресурсів, цільовою аудиторією яких є діти, доцільним є врахування вікових психофізіологічних особливостей останніх та характеру дитячого сприйняття, відмінними рисами якого є недостатність досвіду і критеріїв оцінки, підвищена активність і результативність сприйняття, низький рівень психологічного захисту, який виявляється в недостатній спроможності протиставляти інформаційному впливу власні установки, погляди, моральні критерії. Недопустимим є розміщення на веб-ресурсах будь-яких матеріалів (текстів, зображень, аудіо-, відеопродукції тощо), які можуть завдати шкоди дитині, її психічному, фізичному та моральному здоров'ю, процесу її розвитку та соціалізації» [там само]. Тобто, мова йде про убезпечення змісту інформації, що має вплив на психіку особистості дитини загалом і формування її моральних якостей, почуттів, настроїв, звичок, моральної свідомості зокрема.

Підводячи підсумки викладеного матеріалу резюмуємо, що на моральне виховання дітей дошкільного віку значний вплив мають інформаційні засоби. Усе, що дошкільники сприймають повинне відповідати їх психологічним, віковим та особистісним можливостям й слугувати основою для вироблення поведінкових реакцій та накопичення власного досвіду.

Висновки. У результаті проведеної наукової роботи є підстави зробити такі узагальнення:

- моральне виховання дітей дошкільного віку – доцільно розглядати як процес цілеспрямованого формування особистості дитини, відповідно, знання основних особливостей і специфіки морального розвитку дітей сприятиме

організації процесу морального виховання, що дасть можливість спрямувати його на досягнення цієї мети;

- в організації процесу морального виховання необхідно враховувати характерні для віку дітей потреби та інтереси, їх зацікавленість потоком різнопланової інформації, що отримується із багатьох джерел сучасних засобів;
- сутність інформаційної безпеки полягає в тому, щоб бути фільтром (сприятливим психологічно і педагогічно придатним допоміжним елементом) у загальному зростанні особистості;
- засвоєння дошкільниками моральних норм і правил має бути дозованим і керованим з боку дорослого: способи їх виконання можуть бути запозичені із теле- та Інтернетматеріалу за умови, що вони несуть зміст позитивного наслідування. При цьому важливо виховувати в дошкільника впевненість у правильності моральної поведінки.

Досліджуваний аспект морального виховання дітей дошкільного віку потребує подальшого вивчення, зокрема піднята наукова проблема має бути розглянута в таких площинах: розробка моделі процесу морального виховання дошкільників, визначення його закономірностей для цього вікового діапазону та з'ясування феномена морального зростання особистості в дошкільному дитинстві, що й становитиме обсяг подальшої теоретико-експериментальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / наук. кер. А. М. Богуш ; авт. кол.: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін. – К., 2012. – Спецвип. ж-лу «Вихователь-методист дошкільного закладу». – 30 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : [підруч.] / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.

3. Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 629 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/>
4. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. Л. Кононко. – К., 2001. – 37 с.
5. Лохвицкая Л. В. Современные подходы к нравственному воспитанию дошкольников / Л. В. Лохвицкая // Современный детский сад. – 2012. – № 7. – С. 66–71.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/images/files/news/.../4455.pdf
7. Павелків Р. В. Експериментальне вивчення сформованості у дошкільників моральних якостей щедрості та безкорисливості / Р. В. Павелків // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка ; за ред. С. Д. Максименка. – К., 2004. – Т. VI. – Вип. 3. – С. 245–251.
8. Про дошкільну освіту : Закон України. – К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2001. – 56 с. (С. 4–33).
9. Рекомендації власникам веб-ресурсів, цільовою аудиторією яких є діти : Рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі № 17 від 26.10.2011 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.46836.0>.
10. Савчин М. В. Вікова психологія : [навч. посіб.] / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К. : Академвидав, 2011. – 360 с.

LOKHVYTSKA L.V. MORAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN AND INFORMATION SECURITY: THE IMPACT, ACTION, RESULT

The essence of information security in the moral education of children of preschool age is considered in this article. The impact of information at the moral scope of personality preschooler is determined. The action and result of different information to form the basis of public morality and behaviour of the child are characterized.

Keywords: public morality, preschooler, moral education, moral self-development, security, information, personality traits, behavior of the child.